

feelings of fear, perniciousness, uncertainty, disbelief, in manifestations of inferiority, smallrussian, marginality, godlessness, aggressiveness. The complex of USSR mentality is reflected in metastases of moral degradation and the destructive behavior of a part of people in the criminalization of society, corruption, raiding, justifying theft, in a passive attitude to public life, professing the principle "None of my business".

A number of suggestions for further study of the problem are formulated, as well as a lot of practical recommendations aimed at their overcoming are outlined moral-psychological and mental-ethical consequences of famine as a criminal policy of the communist regime, on the improvement of the mentality of the Ukrainian nation, return to its traditional features through the activation of educational prospect work.

Keywords: Ukraine, history, methodology, Holodomor-genocide of the 1930's, mentality, psychological and moral-ethical traumas, post-genocidal syndrome.

Надійшла до редакції 22 вересня 2017 року

* * *

УДК 321:159.953 (09) (477)

А. М. Киридон, С. С. Троян

ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ В СФЕРІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ

Політика пам'яті – це сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (чи модифікацію) певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом. Політика пам'яті стосується передусім інтерпретації минулого й вибудовується з огляду на конкретні внутрішні й зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади. Предмет політики пам'яті є подвійним, та передбачає, з однієї сторони, конструювання певної спільної пам'яті, як системи колективних уявлень про минуле, з іншої – цілеспрямований вплив на індивідуальну пам'ять кожного громадянина.

Політика пам'яті та її конструювання займає важливе місце в функціонуванні посткомуністичних суспільств. На цьому просторі виник цілий ряд відповідних інституцій, які прагнуть знайти відповідь на запити суспільства. Український інститут національної пам'яті (УІНП) – державна установа, створена на основі Постанови Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 року як центральний орган виконавчої влади. Після реорганізації УІНП функціонував як науково-дослідна установа впродовж 2011-2014 років. Постановою Кабінету Міністрів України від 9 липня 2014 року УІНП знову набув статусу центрального органу виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті. Його діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури.

Нове керівництво інституту змінює функціональне спрямування інституції, підкреслюючи, що ця установа має в своїй діяльності орієнтуватися на подібні структури в інших посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи. Серед пріоритетних напрямків – створення архіву національної пам'яті, інформування суспільства про результати наукових досліджень минулого, робота з місцями пам'яті (пам'ятники, музеї, могили людей – жертв репресій, учасників воєн, борців за незалежність).

Провідною інституцією пам'яті в Румунії є Інститут із дослідження злочинів комунізму в Румунії (*Institutul de Investigare a Crimelor Comunistului în România*), який за можливостями цілком можна порівняти із польським та чеським аналогами. Інститут виник на базі створеної указом №187 від 7 грудня 1999 року Національної ради з вивчення архівів Securitate (*Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității – CNSAS*). У листопаді 2009 року за урядовою постановою Інститут був об'єднаний з Національним інститутом пам'яті румунської еміграції (рум. *Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc*) в Інститут досліджень комуністичних злочинів у Румунії і пам'яті румунської еміграції (рум. *Institutul de Investigare a Crimelor Comunistului în România și Memoria Exilului Românesc*). Основними напрямками діяльності Інституту є збір, організація архівного зберігання і публікація документів періоду діяльності румунської еміграції 1940-1989 роки; сприяння науковим дослідженням історії комуністичного режиму; збір документів і показів свідків щодо репресивних дій комуністичного режиму і передача їх слідчим органам для порушення карних справ; публікація свідчень про злочини і зловживання з боку діячів комуністичного режиму.

Формування політики пам'яті має ґрунтуватися не на міфотворчості й неприйнятті іншої точки зору, а на максимально можливому міждисциплінарному дослідженні всієї складності й тонкості історичних процесів, особливо тих, які стосуються часто дуже суперечливого спільного минулого. Такий висновок актуальний і справедливий для сучасних дискурсів стодій і політик пам'ятей як в Україні та Румунії, так і в інших країнах Центральної та Східної Європи, реалізації в цьому контексті різноманітних державних, громадських і наукових дослідницьких проектів.

Ключові слова: політика пам'яті, Україна, Румунія, Інститути національної пам'яті, студії пам'яті.

Політику пам'яті слід розглядати як сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (чи модифікацію) певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом. Політика пам'яті стосується передусім інтерпретації минулого й вибудовується з огляду на конкретні внутрішні й зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади. Зміна соціокультурної та суспільно-політичної реальності узалежнює відповідне маркування політики пам'яті. І навпаки, політика пам'яті виробляє конкретні моделі й ціннісні стандарти, що формують соціокультурну реальність. Предмет політики пам'яті є подвійним, та передбачає, з однієї сторони, конструювання певної спільної пам'яті, як системи колективних уявлень про минуле, з іншої – цілеспрямований вплив на індивідуальну пам'ять кожного громадянина. У політиці пам'яті відображаються: досвід суспільства, соціально-політична структура, співвідношення суспільних сил, переконання та оцінки державно-політичних лідерів, а також актуальний стан базових інституцій.

Політика пам'яті та її конструювання займає важливе місце в функціонуванні посткомуністичних суспільств. Шляхом інструменталізації політики пам'яті на цьому просторі виник цілий ряд спеціальних інституцій, які прагнуть знайти відповідь на запити суспільства. Інститути національної пам'яті (ІНП) були сформовані як архівні, наукові та науково-дослідні державні або публічні установи (інституції) в країнах Центральної та Східної Європи, головними завданнями яких стало вивчення комуністичного досвіду і рухів спротиву йому на основі розсекречування архівних матеріалів спецфондів, а також прийняття і втілення на практиці законів про люстрацію (люстрація здійснювалася не у всіх країнах, де діють ІНП) [1, 4-5]. Вперше закон про люстрацію був прийнятий у Чехії в жовтні 1991 року, в Польщі – у квітні 1997 року, а в Україні він з'явився лише після революції Гідності. Але в Чехії відповідник ІНП – Інститут дослідження тоталітарних режимів – створили тільки в 2007 році, тоді як у Польщі він постав 18 грудня 1998 року, а в Україні функціонує на основі Постанови Кабінету Міністрів від 5 липня 2006 року.

Український інститут національної пам'яті (УІНП) – державна установа, створена 2006 року Відповідно до Положення про УІНП, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 року [12], Український інститут національної пам'яті отримав статус центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовувалася й координувалася Кабінетом Міністрів України, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 липня 2014 року [9] УІНП набув нового статусу – центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури.

Нове керівництво інституту змінило функціональне спрямування інституції, підкресливши, що ця установа має в своїй діяльності орієнтуватися на подібні структури в інших посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи. На практиці відповідним аналоговим еталоном для УІНП мав стати, насамперед, Інститут національної пам'яті Польщі. Саме з цією інституцією за останні три роки проведено найбільше зустрічей і заходів на всіх рівнях. Водночас відбулося перетворення УІНП на орган державної влади зі спеціальним статусом. Серед пріоритетних напрямів – створення архіву національної пам'яті (з метою виведення з-під відання сучасних спецслужб і правоохоронних органів (йдеться по СБУ, МВС, СЗР) архіви карально-репресивної системи Радянського союзу), інформування суспільства про результати наукових досліджень минулого, робота з місцями пам'яті (пам'ятники, музеї, могили людей – жертв репресій, учасників воєн, борців за незалежність) тощо. Як слушно зауважив Г. Касьянов, реорганізація Українського інституту національної пам'яті влітку 2014 року, «зворотне перепрофілювання» його в орган виконавчої влади практично маргіналізувало академічну складову діяльності цієї установи [3, с. 133-134].

Фактично найважливіші напрями діяльності УІНП на даному етапі спрямовані на засудження злочинів комуністичного минулого, десовєтизацію і декомунізацію. Відбулася зміна акцентів політики пам'яті з відповідною символізацією простору та комеморативними практиками, забороною комуністичної / радянської символіки, демонтажем комуністичних пам'ятників, «ленінопадом» (рух з повалення пам'ятників В. Леніну), перейменуванням вулиць, площ і населених пунктів із радянськими назвами. 9 квітня 2015 року Верховна Рада України ухвалила чотири закони, завданням яких проголошувалося подолання радянського спадку: про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, про

засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки, про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років, про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті [10-11; 13-14]. Президент України П. Порошенко символічно оголосив про підписання цих законів 17 травня 2015 року, на заходах, присвячених увічненню пам'яті загиблих від рук комуністичного режиму в Биківні.

Провідною інституцією пам'яті в Румунії є Інститут із дослідження злочинів комунізму в Румунії (рум. Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România), який за можливостями цілком можна порівняти із польським і чеським аналогами. Інститут виник на базі створеної указом № 187 від 7 грудня 1999 року Національної ради з вивчення архівів Securitate (Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității – CNSAS) [2, с. 161-169].

У листопаді 2009 року за урядовою постановою Інститут був об'єднаний з Національним інститутом пам'яті румунської еміграції (рум. Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc) в Інститут досліджень комуністичних злочинів у Румунії і пам'яті румунської еміграції (рум. Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România și Memoria Exilului Românesc). Основними напрямками діяльності Інституту є збір, організація архівного зберігання і публікація документів періоду діяльності румунської еміграції 1940-1989 років; сприяння науковим дослідженням історії комуністичного режиму; збір документів і показань свідків щодо репресивних дій комуністичного режиму і передача їх слідчим органам для порушення карних справ; публікація свідчень про злочини і зловживання з боку діячів комуністичного режиму [17, с. 167-169].

В Україні, як свого часу в Румунії та в більшості інших європейських державах колишнього комуністичного табору, хоча й використовуються схожі підходи до оцінки комуністичного минулого й остаточного розриву з ним, але сам «процес прощання» набрав більш затяжного, тривалого і хвилеподібного характеру. Тільки в період президентства В. Ющенко (2005-2010 роки) і П. Порошенка (від 2014 року) відбувалося / відбувається найбільше ініціатив і дій у цьому напрямі. Зауважимо, що в Румунії, незважаючи на зловживання періоду диктатури Н. Чаушеску, фактично до 2006 року декомунізаційні ініціативи носили формальний характер. Зокрема, в Румунії єдині нормативні положення про засудження комунізму на державному рівні містяться в текстах Конституції та Закону про національну безпеку [18]. Так, відповідно до ст. 40 Конституції забороняється діяльність політичних партій і організацій, які «своєю метою або діяльністю заважають політичному плюралізму, верховенству права або виступають проти суверенітету і незалежності Румунської держави». Відповідно до п. 3 «Закону про національну безпеку» загрозу румунській національній безпеці становлять акти, інспіровані комунізмом, фашизмом, расизмом, антисемітизмом, ревізіонізмом чи сепаратистом.

Відносно м'який характер має в Румунії і Закон про люстрацію від 2004 року. Відповідно до нього службовці, які працюють в юридичній системі, зобов'язані підписати декларації про неколлаборацію з румунськими комуністичними спецслужбами. Щоправда останнім часом, насамперед під впливом перемоги на виборах опозиційних сил, процеси перехідного правосуддя, в першу чергу пов'язані із люстрацією, помітно активізувалися.

Загальний досвід Румунії та створений Інститут досліджень комуністичних злочинів у Румунії і пам'яті румунської еміграції в царині подолання травматичного тоталітарного минулого та формування відповідної перспективам загальноєвропейського розвитку політики пам'яті має цінність і для України. Хоча в цьому плані УІНП спирається на ініціативи та практики, насамперед, польського аналога – Інституту національної пам'яті Польщі [16, с. 162-163].

Саме політика пам'яті та її конструювання виступає головним предметом діяльності не лише ІНП в Україні та Румунії, але й в інших державах Центральної та Східної Європи з комуністичним минулим. Зауважимо, що термін «політика пам'яті» є відносно новим та актуальним у рамках різних соціально-гуманітарних наук, що викликає помітні дискусії. До наукового вжитку увійшли схожі за змістом поняття, які іноді використовують як синонімічні: «історична політика», «меморіальна політика», «хронополітика». Розмаїття існуючих тлумачень поняття дослідники умовно розподіляють на дві групи [6]. Представники ціннісного підходу політику пам'яті визначають як:

- різноманітні суспільні практики і норми, пов'язані з регулюванням колективної пам'яті (Ж. Мінк);
- як свідому стратегію проектування образів минулого у планах на майбутнє (П. Нора);
- як публічний простір діалогу суспільних сил та істориків (О. Міллер).

Інструменталістське трактування політики пам'яті розглядає її як систему заходів з уніфікації індивідуальних уявлень про історичне минуле при дотриманні єдиної логіки національного історичного нарративу.

Прихильники конструктивістського підходу політику пам'яті тлумачать як:

- нав'язану пам'ятю і дозволену історію (П. Рікер);
- «створення критеріїв для відбору тих історичних подій, які варто зберігати у пам'яті, і тих, які потрібно з неї «стерти»;
- програму та дії по впровадженню цих критеріїв у масову свідомість з ціллю перетворення їх у неусвідомлені стереотипи;
- розробку та пропаганду контексту, у якому відібрані для відновлення у масовій свідомості події поєднуються з актуальною реальністю і задають політично доцільні установки та вподобання» (С. Кара-Мурза);
- процес вибудовування суголосних настроям епохи (і певних політичних сил) образів минулого, символічний ресурс, який цілком допустимо використовувати, у тому числі і в процесі політичного й культурного суперництва еліт (Ю. Шаповал).

Політика пам'яті характеризується актуалізацією та вибірковістю, фокусує увагу на одних подіях, героях, місцях, ігноруючи інші. При цьому «пам'ять» розглядається як соціокультурний феномен, що характеризується мінливістю, залежністю від багатьох чинників, орієнтований на ті сюжети минулого, що через зв'язок із сучасністю можуть мати вплив на майбутнє. Тобто пам'ять завжди виступає як актуальний конструкт. Суть сучасного в контексті формування простору пам'яті полягає, по-перше, в уявленні про своє майбутнє, яке нація, група, родина прагне мати, і, по-друге, що саме необхідно утримати з минулого, аби підготувати це майбутнє.

У своїй змістовній основі, функціях, спрямованості та інших сутнісних характеристиках державна політика пам'яті визначається, передовсім: особливостями державно-політичного, суспільно-економічного ладу та апарату державного управління, міжнародного становища держави; ступенем реального суверенітету країни (народу) у минулому та сьогодні тощо; базовими (актуальними) потребами суспільного розвитку, конкретно-історичними викликами, що стоять перед певною державною (політичною нацією, народом тощо); перебігом історичного минулого, цивілізаційними традиціями певної держави (нації); особливостями конкретної культурно-освітньої системи, традиційної культури, етноконфесійним складом населення тощо.

Через провадження політики пам'яті може бути реалізована ціла низка політичних інтересів – від консолідації суспільства на ґрунті спільного історичного минулого до його повної дезінтеграції на підставі гіперболізації певних перепитій минулого.

Реалізація державної політики пам'яті здатна мінімізувати вплив несприятливих для розвитку української суверенної та соборної державності чинників, серед яких: відсутність у значній частини населення України відчуття єдиної державної або громадянської ідентичності; наявність істотних регіональних відмінностей в історичній свідомості на фоні відсутності чітко сформульованої ідеології загальнонаціонального розвитку; кон'юнктурне використання історичного матеріалу, або його тенденційного тлумачення як знаряддя політичного протистояння, перетворення його на елемент іредентистських і сепаратистських настроїв, політичного радикалізму; спекулятивне застосування псевдоісторичних аргументів для розпалення міжнародної ворожнечі, ксенофобії, національної або релігійної нетерпимості; проникнення у суспільну свідомість полярних та політично заангажованих оцінок важливих подій вітчизняної історії, що ускладнює діалог між певними суспільними, національними, регіональними спільнотами; поширення серед широкого загалу міфологізованих, свідомо фальсифікованих інформаційних матеріалів на історичну тематику, провокування суспільного розбрату на ґрунті конфліктного бачення минулого.

Базовими принципами вибудови образів-спогадів при конструюванні політики пам'яті в Україні є травма / трагедія та триумф. Травмуючий образ минулого концептуалізує політику пам'яті держави, водночас триумф – героїзує її. Окремі сюжети минулого потрапляють в зону «змови мовчання» (колективна пам'ять намагається «не згадувати» те, що травмувало її найбільше). Водночас політика пам'яті є ретранслятором історичного досвіду, іноді гостро травматичного. Свідома актуалізація зон «змови мовчання» використовується для унеможливлення ретравматизації.

Репрезентації минулого здійснюються у вигляді різноманітних практик:

- вербалізованих (промови політичних лідерів, підручники, нарратив тощо);
- візуальних (державна символіка, пам'ятники, музеї тощо);

- ритуальних (паради, свята тощо).

Актуалізація політики пам'яті відбувається також через місця пам'яті (П. Нора) [8].

Італійський вчений К. Фогу називає три основні чинники, які впливають на конструювання пам'яттєвих смислів [4, с. 36]:

1) політичне середовище держави та роль, що її відіграє пам'ять у легітимізації політичних партій і їх лідерів;

2) структуру власності на засоби масової інформації, на які покладена місія організації відкритої дискусії, що може стимулювати перегляд інституціоналізованих форм пам'яті;

3) зовнішньополітичні пріоритети, заради яких окремі держави та політичні сили можуть організувати зміни в політиці пам'яті.

До формотворчих чинників політики пам'яті дослідники відносять також тип політичного режиму, ступінь теоретичного забезпечення тієї чи іншої версії минулого, підбір кадрів у її донесенні, професійний рівень політиків, застосовані політичні технології, розвиток політичної культури, стан політичної свідомості громадян, особисті якості об'єкта (довірливість, звичка підкорятися) тощо.

Серед провідних функцій державної політики пам'яті – сприяння утвердженню зовнішньо- та внутрішньополітичної легітимності державного ладу («історичних прав» держави та політичної нації на існування, суверенітет, існуючу форму державного ладу, територію тощо); формування офіційної ідеології національно-державного будівництва («національної ідеї»); забезпечення загальногромадянської ідентичності та лояльності нації до держави, консолідації суспільства навколо базових пріоритетів розвитку; виховання громадянської свідомості та її мобілізація на виконання пріоритетних завдань; забезпечення конструктивної спадковості різних вікових генерацій як передумови редуплікації суспільного життя та національних традицій; організацію поширення (пропаганду) суспільно значущих знань щодо подій та процесів національної історії всередині держави та за кордоном, сприяння розвитку загального освітнього й культурного рівня населення; участь у забезпеченні безпеки (через заходи з гуманітарної, інформаційної безпеки, військово-патріотичне виховання громадян) та сприятливих зовнішніх умов існування держави.

Реалізація політики пам'яті передбачає вирішення таких основних завдань: визначення змістовних пріоритетів та організаційно-правових засад провадження політики пам'яті згідно зі стратегічними потребами розвитку України і її суспільства; організацію уповноваженими державними установами та об'єднаннями громадян наукових, інформаційно-аналітичних, меморіальних, громадсько-політичних, культурно-просвітницьких та інших заходів, спрямованих на формування та утвердження національної пам'яті; сприяння державотворчим процесам, формуванню суспільної злагоди, громадянської єдності, патріотичної свідомості, нерозривного гуманітарного простору та міжрегіональної інтеграції в Україні; збереження, відповідно до чинного законодавства України, духовних і матеріальних носіїв пам'яті про минуле, залучення їх до формування національної пам'яті нинішнього та майбутніх поколінь українського народу; створення наукових та інформаційно-духовних передумов до відновлення історичної справедливості щодо жертв незаконних та антилюдських діянь та подій, які мали місце в минулому українського народу; забезпечення належного місця прищепленню науково обґрунтованих знань про минуле на різних рівнях здобуття освіти, у гуманітарній роботі з громадянами України; поширення об'єктивної інформації про минуле українського народу, його місця у цивілізаційному поступі людства; допомогу зарубіжному українству, на основі норм міжнародного права та добросусідства, у збереженні національної пам'яті як складової національно-культурної ідентичності; сприяння забезпеченню інформаційної безпеки, суверенних прав, територіальної цілісності України, її інтеграції в європейський гуманітарний простір.

Інструментарій політики пам'яті включає законотворчість, юридичні санкції, меморіалізацію, освітні ресурси, медійні проекти та ряд інших засобів конструювання образів минулого та суспільної пам'яті про нього. Політика пам'яті реалізується й підтримується інститутами пам'яті, меморіальними законами тощо.

Нові стандарти і правила політичного життя упослідують імплементацію новацій і в пам'яттєвому дискурсі, що неминує викликає конфлікт з традиційними елементами політичної культури (а відтак – моделями політики пам'яті). Перебуваючи в процесі адаптації традиційних політичних норм до «сучасних», політична культура дезінтегрується, змінюється її структурна конфігурація. Традиційні ідентитети підпадають під сумнів, поступово втрачаючи своє значення, що робить уразливими відчуття національної і громадянської ідентичностей. Це супроводжується збільшенням відстані між політичними світами суб'єктів політики, що ускладнює, а іноді й

унеможливию належну всезагальну підтримку «нових» політичних структур та відповідних моделей пам'яті. Під впливом політики пам'яті відбувається «переписування» підручників, зміна місць пам'яті тощо.

Потенційно існує небезпека використання історії / репрезентація минулого в політичних цілях, прикладом чого може служити прийняття поправок до Закону про діяльність Інституту національної пам'яті в Республіці Польща, які вводять покарання (від грошового штрафу до трьох років ув'язнення) за порушення законодавчих державних приписів у частині ставлення до ОУН-УПА та Голокосту. Як результат, маніпуляції пам'яттєвими смислами можуть привести і призводять до напруження і конфронтації у суспільстві та між різними народами і державами. Часом подальший розвиток політичних подій залежить від того, наскільки окремі історичні події освячуються, перетворюються на впливові символи і міфи, як і у який спосіб відбувається нагадування про масові кривди з вини «іншого» – угруповання, політичної сили, держави.

Таким чином, характер політики пам'яті, її функціональне наповнення, параметри регулювання пам'яттєвих смислів, репрезентативна складова, символізація та комеморативні практики узалежнені від політико-владної компоненти. Будь-яке некоректне, необдумане, надмірне «управління пам'яттю» може призвести до незворотних наслідків. Безумовно, Україні важливо на цьому шляху враховувати здобутки європейського посткомуністичного досвіду, в тому числі румунського, але не менш вагомо чітко враховувати реалії українського суспільного і державного розвитку в ситуації, коли, за словами французьким істориком П. Нора, «пам'ять надала історії нового імпульсу, обновила підходи до минулого і проникла у всі періоди та галузі дослідження» [7, с. 5]. При цьому важливо не допустити прямого втручання державної влади в справи істориків, диктату в плані, що і як робити в сфері політики пам'яті, кого «карати», а кого «милувати». На цьому наголосили в відомому «Зверненні з Блуа» (11 жовтня 2008 року) представники Товариства «Свобода для історії» (Liberté pour l'Histoire). Зокрема йшлося про те, що «історія не може стати заручницею поточних подій, її не можна писати під диктат пам'ятей, що змагаються між собою. У вільній країні до компетенції політичної влади не належить визначення історичної правди або обмеження свободи істориків за допомогою каральних санкцій... Ми звертаємося до публічної влади, щоб донести до неї, що наскільки вона відповідальна за опіку над колективною пам'яттю, настільки ж вона не повинна встановлювати в правових категоріях історичних догм, які можуть суттєво обмежити інтелектуальну свободу істориків» [15, с. 56].

Формування політики пам'яті має ґрунтуватися не на міфотворчості й неприйнятті іншої точки зору, а на максимально можливому міждисциплінарному дослідженні всієї складності й тонкості історичних процесів, особливо тих, які стосуються часто дуже суперечливого спільного минулого. Такий висновок, на нашу думку, актуальний і справедливий для сучасних дискурсів студій і політик пам'ятей у країнах Центральної та Східної Європи, реалізації в цьому контексті різноманітних державних, громадських і наукових дослідницьких проєктів.

Список використаних джерел

1. Аникин Д. А. Политика памяти в современном украинском обществе / Д. А. Аникин // Сучасна україністика : наукові парадигми мови, історії, філософії : зб. ст. за матеріалами IV Міжнар. наук. конф., Харків, 8-9 квітня 2014 р. / за заг. ред. канд. філос. н., проф. О. Черемської, д-ра філос. н., проф. О. Кузя. – Х. : Видавець Іваненко І. С., 2014. – С. 210-216.
2. Документи комуністичних спецслужб у Європі : путівник мережею архівів / Р. Леськевіч, П. Жачек ; О. Ісаюк (укр. вид.), В. Бірчак (укр. вид.). – Львів : Часопис, 2016. – 182 с.
3. Касьянов Г. В. Історична пам'ять та історична політика : до питання про термінологію й генеалогію понять / Г. В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2016. – № 2. – С. 118-137.
4. Киридон А. М. Політика пам'яті в Україні : сутність та стратегія в умовах змін (1991-2015 рр.) / А. М. Киридон // Ідентичності та політичні інститути : виклики для України : матеріали Всеукр. наук. конф. / за заг. ред. В. М. Циби. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. – С. 34-42.
5. Киридон А. М. Гетеротопії пам'яті : теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті / А. М. Киридон. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 320 с.
6. Киридон А. «Подолання минулого» в країнах Центрально-Східної Європи : основні тенденції / А. Киридон // Європейські історичні студії : науковий журнал. – 2016. – № 4. – С. 126-143.

7. Нора П. Расстройство исторической идентичности / П. Нора // История, историки и власть : Междунар. круглый стол, Москва, 2 февраля 2010 г. : материалы к дискуссии. – М., 2010. – 81 с.
8. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / П. Нора ; пер. з фр. А. Рєпа. – К. : Кліо, 2014. – 272 с.
9. Питання Українського інституту національної пам'яті : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 липня 2014 року № 292 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/292-2014-%D0%BF>.
10. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/316-VIII>.
11. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/317-VIII>.
12. Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 р. № 927 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/927-2006>
13. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-VIII>.
14. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/315-VIII>.
15. Траба Р. «Другий бік пам'яті». Історичні досвіди та їхнє пам'ятання в Центрально-Східній Європі / Р. Траба // Україна модерна. – 2009. – № 4 (15) : Пам'ять як поле змагань. – С. 53-62.
16. Троян С. С. Інститут національної пам'яті (ІНП) (Польща) / С. С. Троян // Національна та історична пам'ять : словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – С. 162-163.
17. Троян С. С. Інституції пам'яті та політика пам'яті в Румунії / С. С. Троян, В. І. Огієнко // Національна та історична пам'ять : словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – С. 167-169.
18. Constitutia din 31/10/2003. Publicat in Monitorul Oficial, Partea I nr. 767 din 31/10/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.constitutia.ro/const.htm>.

A. N. Kyrydon, S. S. Troyan

STATE INSTITUTIONS IN POLITY OF MEMORY IN UKRAINE AND ROMANIA

Policy of memory is a set of social practices aimed at representing (or modifying) certain images of the past (images of the common past), fostered by the modern political context. The policy of memory applies primarily to the interpretation of the past and is built on the specific internal and external factors of the functioning of the state and the nature of political power. The subject of the policy of memory is dual and implies on the one hand, the construction of a shared memory as a system of collective representations of the past, on the other – a purposeful impact on the individual memory of each citizen.

The memory policy and its construction occupy an important place in the functioning of post-communist societies. A number of institutions, seeking to answer the demands of society, appeared in this space.

The Ukrainian Institute of National Remembrance (UINP) is a government agency established on the basis of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 5, 2006 as the central body of executive power. After reorganization, UINP functioned as a research institution during 2011-2014. By the decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 9, 2014, UINP regained the status of a central executive authority for the implementation of state policy in the field of restoration and preservation of national memory. Its activities are directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the Minister of Culture. The new leadership of the institute changes the functional direction of the institution, emphasizing that this institution should focus on similar structures in other post-communist countries of Central and Eastern Europe. Among the priority areas is the creation of an archive of national memory, informing the society about the results of scientific research of the past, work with places of memory (monuments, museums, graves of people – victims of repressions, participants in wars and fighters for independence).

The leading institution of memory in Romania is the Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România which opportunity is comparable with the Polish and Czech counterparts. The institute arose on the basis of the Decree No. 187 of December 7, 1999 of the National Council for the Study of Archives Securitate (Consiliul Național Pentru Studiarea Arhivelor Securității - CNSAS).

In November 2009, following a government resolution, the Institute was united with the National Institute for the Remembrance of the Romanian Emigration (the Institutul Național pentru Memoria Exilului

Românesc) to the Institute for the Study of Communist Crimes in Romania and the Remembrance of the Romanian Emigration (the Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România și Memoria Exilului Românesc). The main activities of the Institute are collection, organization of archival storage and publication of documents of the period of the Romanian emigration of 1940-1989; assistance in scientific research of the history of the communist regime; collecting documents and testimonies from witnesses regarding the repressive actions of the communist regime and transferring them to the investigating authorities for the prosecution of criminal cases; publication of evidence of crimes and abuses by officials of the communist regime.

The formation of a memory policy should be based not on myth-creation and the rejection of a different point of view, but on the widest possible interdisciplinary study of the complexity and subtlety of historical processes, especially those relating to the often very controversial common past. Such a conclusion is relevant and fair to modern discourses of studies and policy of memory in Ukraine and Romania, as well as in other countries of Central and Eastern Europe, the implementation of various public, public and scientific research projects in this context.

Keywords: *policy of memory, Ukraine, Romania, National memory institutes, memory studies.*

Надійшла до редакції 15 вересня 2017 року

* * *